

คุณค่าทางศิลปะ

วิทย์ พิณคันเงิน

ภาควิชาศิลปกรรม

ราชภัฏชัยสถาน

มนุษย์ก็เช่นเดียวกับพืชพรรณทั้งหลายที่ต้องการความทะนุถนอมรักษาด้วยความรักและการให้ปุ๋ยซึ่งมีคุณค่า บำรุงให้เจริญเติบโตอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่สักแต่กำเนิดแล้วอยู่ไปวัน ๆ อย่างน่าทุเรศเหมือนสัตว์จึงมีคำกล่าวที่ว่า อย่าเอาแต่กิน นอน สืบพันธุ์ อย่างเดียว ต้องคิด ต้องทำ และต้องแผ่เมตตาสู่กันบ้างตามแบบอย่างของมนุษย์ นั่นคือการทรงไว้ซึ่งคุณค่าอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของสัตว์โลกแต่ละชนิด แต่ก็ยังมีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งสามารถแยกมนุษย์ออกจากสัตว์โลกอย่างเห็นได้ชัด สิ่งนั้นคือ ศิลปะ เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถสร้างสรรค์และสัมผัสคุณค่าได้อย่างง่าย ๆ เพราะศิลปะสร้างสรรค์ขึ้นสนองตอบความต้องการของสังคมของมนุษย์โดยเฉพาะเพื่อผดุงความเป็นมนุษย์ชาติอันทรงศักดิ์ศรีไว้ในโลกนั่นเอง...

ดังนั้น ศิลปะจึงต้องมีคุณค่าเพื่อพัฒนาจิตใจของมนุษย์ แม้ว่าผลงานทางศิลปะจะมีใช้สิ่งจำเป็นเสมอไปสำหรับการดำรงชีวิตอย่าง

แท้จริงก็ตาม แต่ศิลปะก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในชีวิตของมนุษย์ เพราะอาจใช้ศิลปะเป็นสิ่งคลี่คลายอารมณ์ พักผ่อนหย่อนใจกับศิลปะ ตลอดจนช่วยสะท้อนให้เห็นความเป็นไปต่าง ๆ ของสังคม ความยุติธรรม การถูกรังแก ความยากจนในกลุ่มคนบางกลุ่ม ความมั่งมีศรีสุข ความอุดมสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้ล้วนถ่ายทอดมาสู่ศิลปะทั้งสิ้น เพราะเป็นสิ่งบันดาลใจอย่างหนึ่งซึ่งศิลปินใช้เป็นวัตถุดิบ คุณค่าของศิลปะอาจแยกออกได้ดังนี้

๑. คุณค่าศิลปะทางความรู้สึก

คือความรู้สึกตอบรับสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบใจเรา ใครเคยรู้สึกเสียใจ ดีใจหรือนึกสังเวชใจ เกลียด รัก หรือปลื้มใจจนน้ำตาไหล บ้าง นั่นแหละคือความรู้สึกที่มากระทบใจเรา เพราะเรามีหู มีตา มีการสัมผัสทางจิตใจทางร่างกาย ซึ่งเป็นไปตามความเป็นจริงตามธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง อาจแยกออกได้ดังนี้

- ความรู้สึกทางการรับรู้ เป็นความรู้สึกแห่งสามัญสำนึกของเราที่

ได้รับจากอารมณ์สะท้อนใจ โดยมีสิ่งต่าง ๆ มาสะกิดให้บังเกิดขึ้นดังเช่นที่กล่าวแล้ว คือ ความรัก ความพอใจ ชอบใจ เสียใจ ชิงชัง ยินดี สงสาร ถ้าสามารถสร้างสรรค์ศิลปะให้บังเกิดขึ้นเช่นนี้ได้ก็ทำให้ความรู้สึกทางการรับรู้เชื่อมโยงกว้างออกไป เช่น มองเห็นความงามอันน่าเลื่อมใสศรัทธาของพระพุทธรูป ทำให้เกิดความอึ้งเอิบใจ ปิดติยนต์ จนต้องแสดงความนอบน้อม หรือถ้ามองเห็นภาพที่แสดงถึงความทารุณโหดร้าย ทำให้เกิดความรู้สึกในทางต่อต้านว่าทำอย่างนั้นได้อย่างไร... หรือการดูละครตอนนางเอกพระเอก ถูกกลั่นแกล้ง ทำให้ยิ่งชิงชังหรือเกลียดตัวผู้ร้ายมากขึ้น พร้อมกันนั้นก็ยิ่งรักและสงสารนางเอกพระเอกมากขึ้น เพราะได้รับความกดดันจากความเกลียดความชิงชัง บางทีน้ำตาซึมหรือไหลปรากแถมสะอื้นไปด้วย เพราะไปสะกิดมโนธรรมในใจ...ก็คือนำให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจของผู้ดูผู้ชม

- ความรู้สึกทางความเชื่อ ได้แก่ การที่เรามีความเชื่อตาม ๆ กันว่า สิ่งใดเรียกว่าอะไร เช่น ตัว กระหนก หน้ายักษ์ หน้าลิง หน้าพระ หน้านาง กระจังบัว สิ่งเหล่านี้เขียนขึ้นตามแบบที่เคยเขียนกันมา เชื่อกันมา ลักษณะของพระพุทธรูปที่สวยงามอ้อมเอิบด้วยพุทธลักษณะ ถ้าเราสามารถปฏิบัติตามความเชื่อ นั้นได้ ก็นับว่าได้สร้างคุณค่าทางความเชื่อถือให้บังเกิดขึ้นในศิลปะแล้ว ซึ่งจะมีคุณค่าสูงมากน้อยเพียงไรก็ต้องพิจารณากันอีก ยังมีความเชื่ออีกอย่างหนึ่งคือความเชื่อในตัวของเราเอง เป็นความเชื่อที่พิจารณาเสียก่อนว่ามีเหตุผลเพียงพอหรือไม่ พอที่จะให้คนพบเห็นผลงานของเรามีความเชื่อคล้อยตามหรือไม่ ถ้ามีคุณค่าจริง ๆ ก็จะเป็นผลงานที่ดีเด่นได้

- ความรู้สึกทางความงาม เรื่องของความงามเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ ใครมาว่าเราว่าไม่งามเลย น่าเกลียด เรามักจะไม่ค่อยพอใจ ทั้ง ๆ ที่พยายามแต่งตัวเท่าที่พอจะแต่งได้อยู่แล้วก็ตาม ใคร ๆ ก็อยากมีผลงานทางศิลปะที่มีคนชมว่างาม เราเองก็อยากเห็นสิ่งงาม ๆ หรือบางทีเราเองเห็นว่างามเพราะพอใจ แต่ใครจะว่าไม่งามก็ตามที ไม่สน... ศิลปะที่งาม ๆ โดยรูปแบบที่แสดงออกให้เห็นนั้น เป็นสิ่งมองเห็นได้ง่าย เช่น ความงามของดอกไม้ ใบหน้า ผู้หญิง หรือลวดลายที่ซับซ้อน สวยงามน่าทึ่ง แต่ศิลปะที่ซ่อนความงาม

ไว้ภายในเป็นสิ่งมองเห็นได้ยาก เช่น ภาพใบหน้าหญิงชราที่เหี่ยวเฉา แต่มีแสง เงา สี และฝีแปรงที่เด็ดเดี่ยว งามอย่างยิ่ง ก็เป็นความรู้สึกทางความงามเช่นกัน และเป็นความงามที่ลึกซึ้งกว่าภาพที่งามด้วยสีสัน รูปแบบ เสียอีก

๒. คุณค่าศิลปะทางอำนวยการประโยชน์ใช้สอย

คือสิ่งใช้สอยและเป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ ใช่ว่าสักแต่จะสร้างขึ้นอย่างเดียว ยังจะต้องมีรูปแบบลักษณะ ในทางศิลปะอีกด้วย เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เครื่องเรือน เครื่องครัว รถยนต์ หากไม่มีการออกแบบให้ดูสวยงามน่าใช้ ทันสมัย ก็จะทำให้คุณค่าอย่างยั้ง

- คุณค่าของที่อยู่อาศัย การอยู่อาศัยของมนุษย์นั้น ใช่ว่าจะไปง่าย ๆ ตามธรรมชาติอย่างสัตว์ทั่วไป หรืออย่างที่เรียกกันว่า “เอาแต่ที่ซุกหัวนอนเท่านั้น” แต่มนุษย์กลับจะต้องสร้างสรรค์ที่อยู่อาศัยของคนให้พัฒนาขึ้นทุกยุคทุกสมัย เดิมทีเคยอยู่ตามถ้ำ ตามเพิงผา ก็ต้องขยับขยายออกมายู่ในที่กลางแจ้ง การสร้างสรรค์ที่อยู่อาศัยจึงต้องมีการออกแบบให้ถูกต้องตามหลักทางสุขภาพอนามัย และความมั่นคงแข็งแรงทนทาน ตลอดจนจนอำนวยความสะดวกให้สามารถอยู่ได้อย่างมีความสุข ดังนั้นคุณค่าในทางอำนวยการประโยชน์ใช้สอยจึงต้องประกอบด้วยความสะดวกต่าง ๆ ต้องกว้างพอ

ที่จะใช้ประโยชน์ มีทิศทางลมที่ดีพอควร มีแสงสว่างที่ดี แต่ละห้องมีสัดส่วนที่เหมาะสม มีที่งามตาทั้งภายในภายนอกภายใน บริเวณบ้านก็มีพอควร แม้จะไม่มากนัก หรือถ้ามีมากก็สามารถจัดแต่งให้ดูเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ว่าจะเป็บ้านหลังเล็กใหญ่แม้กระทั่งสถานที่ก่อสร้างอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกันจะต้องอำนวยการประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ พร้อมกับมีศิลปะอยู่ในตัวอีกด้วย

- คุณค่าในสิ่งของเครื่องใช้ สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวันนั้นก็ต้องมีคุณค่าพอแก่การใช้สอย ความจริงการตีมน้ำนั้นเราอาจใช้มือขันน้ำตีมน้ำได้ แต่ถ้าเราใช้แก้วที่สะอาด และตักน้ำที่สะอาดเชื่อถือได้ว่าปลอดภัย เย็นชื่นใจ ก็จะยิ่งชวนตีมน้ำมากขึ้น หรือแม้แต่จะมีเกลาลักใบ กระจังสักใบ ก็ยังไม่ดีเท่าการใช้แก้ว เพราะเรารู้จักมาแล้วว่า แก้วนั้นใช้ตีมน้ำ จนเรียกกันว่า “แก้วน้ำ” แต่แก้วน้ำนั้นก็ต้องมีขนาดที่พอดีกับมือถือ ถ้าใหญ่เกินไปหรือเล็กเกินไป จำนวนน้ำที่อยู่ในแก้วก็จะทำให้ไม่ชวนตีมน้ำ มีคุณค่าอยู่ในตัวของมันเอง แม้แต่โต๊ะ เก้าอี้ ก็จะต้องมีสัดส่วนพอเหมาะที่จะใช้นั่ง ไม่แคบเกินไป ไม่ใหญ่หรือเตี้ยเกินไป สูงเกินไป ดังนั้น การออกแบบจึงมักใช้สัดส่วนของตน ทำให้มีความสำคัญในการสร้างคุณค่าแก่สิ่งต่าง ๆ นี้มาก เพราะการออกแบบนั้น จะครอบคลุมไปถึงทั้งการผลิตและการใช้สอยด้วย

๓. คุณค่าทางการสร้างสรรค์

การสร้างสรรค์เป็นคำที่ใช้คู่กันกับศิลปะ ความหมายของการสร้างสรรค์คือ “การสร้างสิ่งที่ไม่มี ให้เกิดขึ้น โดยศิลปินหรือผู้สร้างสรรค์มีจินตนาการขึ้นจากสิ่งลึกลับหรือเรื่องของการคิดจึงนำหน้าก่อนฝีมือ” การสร้างสรรค์นั้นมีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน เช่น รู้จักการคลี่คลายแก้ปัญหาต่าง ๆ พยายามสร้างสิ่งต่าง ๆ ตามความเข้าใจของแต่ละคน การเอาสิ่งหนึ่งสวมลงอีกสิ่งหนึ่ง การเรียงสิ่งต่าง ๆ หรือการเลือกเอาสิ่งที่เป็นพวกเดียวกันไว้ด้วยกัน เหล่านี้เป็นที่มาของการสร้างสรรค์ทั้งสิ้น แต่อยู่ในขั้นตอนของเด็ก ๆ

การสร้างสรรค์นั้นเป็นกิจกรรมพิเศษอย่างหนึ่ง ซึ่งจะบังเกิดขึ้นได้จากความสนใจเป็นลำดับแรกดังนั้น การสร้างความสนใจให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์จึงนับว่าสำคัญมาก ยกตัวอย่างเช่น การมีกระดาษ ๑ แผ่น เราอาจแก้ปัญหาเรื่องความว่างเปล่าบนแผ่นกระดาษ โดยการขีดเส้นในทิศทางต่าง ๆ หรือบรรจุรูปเรขาคณิต มีรูปสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม วงกลม ลงใน

กรอบเส้นดินสอ ซึ่งต่างคนต่างก็สามารถวาดได้ และมีความคิดเป็นของตนเองทุกคน เช่นเดียวกับศิลปินผู้สร้างสรรค์ การตัดสินใจเขียนครั้งแรกก็เพื่อแก้ปัญหาความว่างเปล่าแล้วความคิดในการต่อเติมเสริมแต่งให้เป็นภาพที่ดีก็เดินหน้าต่อไป การแรงอ่อนแก่สลบกันก็จะเกิดขึ้นเอง ลักษณะของผลงานศิลปะที่เกิดจากความคิดในการสร้างสรรค์นั้น อาจพิจารณาได้จากผลงานที่พัฒนาตามลำดับขั้นดังต่อไปนี้

๑. เป็นขั้นต้นในการแสดงออกอย่างอิสระ แม้จะเป็นเพียงเส้นขยุกขยิก สีที่ระบายเปรอะ ๆ หรือภาพที่ยังไม่เข้าท่า แต่เมื่อมีการแสดงออกอย่างอิสระแล้วถือว่าเป็นงานสร้างสรรค์ เช่น งานศิลปะของเด็ก

๒. เป็นขั้นที่แสดงออกอย่างอิสระของเรื่องราวขึ้น หรือเป็นผลผลิตที่อิสระแต่มีคุณภาพขึ้นกว่าขั้นที่ ๑ เพราะสามารถอ่านความหมายออกว่าเป็นอย่างไร ถือเป็นผลผลิตที่มีเรื่องราวขึ้น

๓. เป็นขั้นที่แสดงออกอย่างอิสระและเป็นงานแนวใหม่ แปรออกไปจากงานเดิมที่มีอยู่แล้ว เป็น

งานรูปธรรมที่ได้สัดส่วน กลมกลืนเหมาะสม

๔. เป็นงานที่แสดงออกอย่างอิสระและไม่ซ้ำแบบใคร น่าสนใจ เป็นงานรูปธรรมที่เกี่ยวเนื่องด้วยนามธรรมมากขึ้น เป็นผลผลิตที่ทำให้เกิดการกล้ำคิด และสร้างอารมณ์สะท้อนใจมากขึ้น

๕. เป็นงานที่แสดงออกอย่างอิสระที่มีลักษณะ รูปแบบทางนามธรรมอย่างสูง หลุดพ้นออกไปจากความเชื่อในทฤษฎีเดิม เป็นการตั้งทฤษฎีใหม่ก็ว่าได้ มีปรัชญาเฉพาะตัวอย่างชัดเจน

คุณค่าทางการสร้างสรรค์จึงต้องประกอบด้วยปัจจัยทั้งบรรยากาศและสถานที่ ซึ่งทำให้ผู้สร้างสรรค์ มีเสรีภาพทางความคิด กล้าหาญต่อข้อวิจารณ์ต่าง ๆ มีความรู้สึกว่าคุณค่าควรแก่การยอมรับของสังคม และปลอดภัยจากสิ่งรบกวนทั้งปวง ดังนั้น งานศิลปะกรรมใด ๆ ที่ทรงคุณค่าทางการสร้างสรรค์ผู้ดูผู้ชมก็จะเข้าใจถึงสภาพและสถานการณ์ของศิลปินผู้สร้างสรรค์ไปด้วยพร้อมกัน.